

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921 РР.)

На сучасному етапі розвитку України особливий інтерес викликає питання формування та функціонування правоохоронних органів в окремі історичні періоди. Оскільки становлення нової моделі цих органів у сучасних умовах не можливе без врахування попереднього історичного досвіду. Створення системи правоохоронних органів за доби української революції 1917-1921 рр. відбувалося у не сприятливих військово-політичних умовах, що в де чому були подібними до сьогодення.

Перші спроби формування власної правоохоронної системи діячами УЦР слід віднести до листопада 1917 р. На той час на території УНР діяли правоохоронні органи, зокрема міліція, сформовані Тимчасовим урядом.

Правову базу організації та діяльності міліції на території УНР становило «Тимчасове положення про міліцію»[1, с. 130], затверджене постановою Тимчасового уряду від 17 квітня 1917 р. Положення визначало міліцію у якості виконавчого органу державної влади на місцях, підвідомчого земським та міським громадським управлінням. Міліцейський штат складався з начальників міліції і їх помічників, дільничних, які теж мали помічників, старших міліціонерів і міліціонерів. Виконуючи службові обов'язки, міліціонери мали бути у формі встановленого зразку. На озброєнні тогочасної міліції перебувала холодна зброя та револьвери. Працювати у міліції мали право особи з російським підданством (на той час Закон про громадянство УНР ще не ухвалили), які досягли 21 року. Щодо керівних посад, то їх отримати могли тільки особи, що мали вищу або середню освіту. Починаючи з дільничних було достатньо просто бути писемним.

Міністр внутрішніх справ УНР вирішував загальні питання щодо діяльності міліції, видавав інструкції та накази потрібні для забезпечення технічної сторони міліцейської роботи. Генеральним секретарством (з 11 січня 1918 р. – міністерством) внутрішніх справ на цьому етапі керували: В. Винниченко, П. Христюк, М. Ткаченко. Деякі зміни до «Тимчасового положення про міліцію» були внесені 5 березня 1918 р., після того, як Мала рада ухвалила Закон за яким міліція Києва переходила у підпорядкування Міністерства внутрішніх справ. В цьому законі йшлося, що київська міліція виходить з підпорядкування органів міського самоврядування столиці УНР та потрапляє у безпосередню підлеглість до МВС [1, с. 133].

Протидіяти злочинності міліції УНР доводилося у надважких умовах повоєнної розрухи. Всупереч несприятливим обставинам її підрозділи підтримували громадський порядок, допомагали фіскальним органам, тощо.

Найдієздатнішим державним органом періоду гетьманату П. Скоропадського стала Державна варта – озброєні підрозділи, на які було покладено виконання функцій дореволюційних поліції та жандармерії. 18 травня 1918 року Рада Міністрів ухвалила постанову, якою скасувала «Тимчасове положення про міліцію» видане Тимчасовим урядом і рішення УЦР стосовно організації міліцейських формувань. Органи міської і

повітової міліції отримували нову назву – Державна варта, та потрапляли у підпорядкування до МВС [2].

9 серпня було затверджено статут Державної варти, який визначав її структуру. У складі міністерства внутрішніх справ виник окремий департамент Державної варти. Його директор мав ті самі повноваження, що і заступник міністра. За штатом у директора було два заступники. Департамент нараховував п'ять відділів. Першим його директором став

П. Аккерман, який до того перебував на посаді товариша прокурора у Віленському окружному суді. Формування кадрового складу підрозділів Державної варти відбувалося на основі залучення колишніх співробітників імперської правоохоронної системи. Їх повернення на службу, сприяло більш сталому розвитку правоохоронних органів, відновленню старої агентурної мережі. Проте Державна варта з різних причин не виправдала сподівань гетьмана і не стала тим органом, який водночас мав вирішувати різні функції: правоохоронну, контр розвідувальну, військову, адміністративну тощо. Досвід Державної варти переконує, що правоохоронні органи мають виконувати притаманні їм функції.

Заснування Відділу внутрішніх справ при Директорії відбулося ще 10 грудня 1918 р. У відповідному наказі № 411, зазначалося, що завдання Відділу полягає у здійсненні тимчасового керівництва справами адміністративного управління та забезпеченні порядку і спокою на території УНР [3].

З виданням зазначеного наказу розпочалася робота МВС доби Директорії. Вже 14 грудня, після утворення Ради Комісарів, Відділ перетворюється у Комісаріат з внутрішніх справ, а менш ніж за два тижні, у зв'язку з організацією Ради народних міністрів, отримує нову назву – Міністерство внутрішніх справ. Важкі обставини у яких опинилася Директорія змушували максимально прискорити створення нової правоохоронної системи. Ключовими у цьому сенсі стали Закон УНР «Про скасування інституту державної варти і формування народної міліції» та урядова постанова «Про скасування Департаменту варти МВС та про утворення натомість Адміністративно-політичного департаменту». Саме вони заклали організаційно-правовий фундамент діяльності народної міліції, що прийшла на зміну Державній варті. З 25 грудня 1918 р. у ведення Адміністративно-політичного департаменту переходили всі справи, що раніше перебували у Департаменті державної варти [4].

Найбільш важливим нормативно-правовим актом цього періоду став Закон «Про тимчасові штати народної міліції» від 25 липня 1919 р. Намагаючись надати роботі у міліції більшої привабливості та, тим самим, вирішити кадрове питання, положення закону передбачали суттєве зростання заробітної плати працівникам народної міліції до 100%, а співробітникам відділів карного розшуку до 60%.

Отже, члени уряду УНР спромоглися ухвалити тимчасові міліцейські штати, сподіваючись, після перемоги у війні, повернутися до цього питання, з тим, щоб розробити нові правові засади діяльності міліції.

Що стосується правоохоронної системи ЗУНР, то вона була заснована на початку листопада 1918 р. Водночас із виборами місцевих органів влади і управління люди мали обирати і так звану «народну міліцію», яка діяла на суспільних засадах.

Крім цього, в листопаді відповідно до рішення Української Національної Ради, почалося створення корпусу української державної жандармерії. Від першого дня існування діяльність жандармерії регламентувалася на основі австрійського закону від 25 грудня 1894 р. Очолила цей корпус Команда української жандармерії на чолі з головним комендантом. 15 лютого 1919 р. ЗУНР приймає Закон «Про державну жандармерію». Із цієї події починається реорганізація цього органу захисту державного

ладу. Державна жандармерія мала підпорядковуватися Державному Секретарству внутрішніх справ. В цілому територія ЗУНР поділялася на 23 відділення жандармерії, які повинні були забезпечити захист своїх громадян. У липні 1919 р. жандармерію замінили на Народну Сторожу. На початку 1920 р. після поразки УГА Державна жандармерія перестає існувати [4].

Таким чином, керівництву ЗУНР вдалося у достатньо короткий термін організувати дієві правоохоронні органи, що робилося в надзвичайно важких умовах зовнішньої інтервенції і надало можливість забезпечити стабільність та порядок на території новоствореної держави.

Список бібліографічних посилань

1. Логвиненко І. А., Гавриленко О. А. Органіохорони громадського порядку в Україні доби Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). Вісник Університету внутрішніх справ. 1998. Вип. 3–4. С. 126–137.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. Київ: МАУП, 2007. 552 с.
3. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України: підручник. Київ: Ін Юре, 2007. 624 с.
4. Історія держави і права України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 2. 648 с.